

SŁOWO WSTĘPNE

Przyszedł czas rozstań, rozstań nieuchronnych, a zarazem najsmutniejszych, ponieważ ostatecznych. Najnowszym numerem rocznika, siódmym, i jego treścią pragniemy uczcić pamięć zmarłego w styczniu 2020 roku Profesora Czesława Pawła Dutki. Na łamach czasopisma przyszło już żegnać Profesora Jerzego Brzezińskiego (2017, nr 3), wspominaliśmy też sylwetki dwu Profesorów naszej polonistyki – Profesora Władysława Magnuszewskiego (2016, nr 2) oraz Profesora Ireneusza Sikorę (2018, nr 4). To ważne nazwiska i osoby, nie tylko przecież ze względu na pełnione funkcje (administracyjne) – dziekana, dyrektora czy kierownika, ale ze względu na Ich niekwestionowany dorobek naukowy, który wolno mierzyć rozmaicie. Może wszakże jeden jego aspekt jest szczególnie istotny – wszyscy bowiem wnieśli wydatny wkład w tworzenie i funkcjonowanie Instytutu, a nade wszystko w kształtowanie skupionego w nim środowiska, obecnie złożonego między innymi z wychowanków i uczniów swoich Mistrzów. Wprawdzie odeszli, lecz wolno, a nawet trzeba o Każdym powiedzieć: *non omnis moriar!*

Rzeczenni Badacze w różnych rolach wpisali się w tradycję rocznika, w jego podwaliny, dzięki redagowaniu lub współredagowaniu serii wydawniczej publikowanej pod hasłem „Filologia Polska”; tytuł ten (widniejący od kilku lat na okładce periodyku powołanego do istnienia w 2014 r.) jest wyrazem kontynuacji, szacunku i jednocześnie wyrazem uznania dla zielonogórskich Uczonych oraz związanej z Nimi historii. Świadectwo tego zaangażowania odzwierciedlają i dokumentują zapisy bibliograficzne. Profesor C.P. Dutka sprawował patronat naukowy nad tomem dziewiątym (1996), natomiast swoje prace badawcze ogłaszał w latach 1984 (nr 4), 1988 (nr 5), 1990 (nr 6), 1995 (nr 8), 2003 (nr [11] og. zb.) i 2013 (nr [15] og. zb.). Obowiązki redaktora trzykrotnie pełnił Profesor J. Brzeziński (1990, nr 6; 1999, nr 10; 2003, nr [11] og. zb.), a swoje studia drukował w dziesięciu zeszytach: 1975 (nr 1), 1976 (nr 2), 1982 (nr 3), 1984 (nr 4), 1988 (nr 5), 1990 (nr 6, tu dwa materiały), 1995 (nr 7), 1999 (nr 10), 2013 (nr [15] og. zb.). Profesorowi W. Magnuszewskiemu powierzono opiekę nad tomem siódmym serii (1995, nr 8), Jego zaś dwie rozprawy ukazały się w tym właśnie numerze i czterech najstarszych (1975, nr 1; 1976, nr 2; 1982, nr 3; 1984, nr 4). W roku 2005 pieczę nad kolejnym numerem ([12] og. zb.) roztoczył Profesor I. Sikora, a rezultaty swoich dociekań zamieścił w roku 2003 (nr [11] og. zb.) i dekadę później (2013, nr [15] og. zb.)

oraz w redagowanym przez siebie tomie, przy czym w debiutanckiej rocznikowej odsłonie „Filologii Polskiej” również swoje miejsce znalazł jeden artykuł (2015, nr 1, [16] og. zb.), ponadto już pośmiertnie wyszły trzy inne (2017, nr 3, [18] og. zb.; 2018, nr 4, [19] og. zb.; 2018, nr 5, [20] og. zb.)¹.

Oto rysuje się swoiste continuum, ciągłość myśli, idei, tożsamość miejsca, celów i jednakowa, niezłomna wola, by je osiągać, realizować plany, urzeczywistniać pomysły. Chciałoby się wierzyć, iż Mistrzowie, Autorytety patrzą na swoich następców z życzliwością, zrozumieniem, sympatią, ponieważ Ich wizerunki, zawodowe portrety (pełne uznania dla erudycji i warsztatowej doskonałości) czy zwykłe wspomnienia (obleczone w prozę dnia codziennego, a niekiedy i anegdotę) utrwaliły się na zawsze, z życzliwością, sympatią. Zarazem z podziwem, estymą i zasłużonym ukłonem. Oto rysuje się swoiste continuum...

Mimo rozmaitych trudności – małych i dużych, wewnętrznych i zewnętrznych, oczywistych i nieoczywistych, spodziewanych i niespodziewanych, koniecznych i niepotrzebnych – rocznik trwa. Oddawany do rąk Czytelników numer to kolejny odcinek inicjatywy spod znaku „Filologii Polskiej”. Dwudziesty drugi odcinek w półwiecznych dziejach Instytutu, odcinek łączący wczoraj z dzisiaj i – oby tak się mogło dzieć – nie tylko z najbliższym jutrem. Istnienie tytułu zyskuje tym samym wymiar dodatkowy – jest wypełnieniem zobowiązań, koniecznością spłaty długu wdzięczności wobec Ludzi Ważnych, Ich instytutu, wydziału, uczelni, regionu. To cenne dziedzictwo, dziedzictwo małej ojczyzny, ojczyzny zielonogórskich polonistów – jego pielęgnowanie pozwoli ugruntować, uszanować i przypieczętować godność przyszłych pokoleń w instytucie, wydziale, uczelni, regionie.

Integracji oraz wymianie myśli służą łamy rocznika. O czasowym aspekcie integracji już wspomniano, zarazem należy zauważyć jej wielokierunkowy charakter, ponieważ „Filologia Polska” cementuje nie tylko środowiska lokalne, włącza się bowiem w ogólnopolski dyskurs naukowy – wielorako przecież zróżnicowany wskutek specyfiki choćby dwu wiodących tu dyscyplin, mianowicie językoznawstwa i literaturoznawstwa. Natomiast okoliczności redagowania periodyku dodatkowo jeszcze powiększają skalę owej integracji dzięki współpracy z przedstawicielami polonistyki krajowych i zagranicznych, którzy zgodzili się użyzyć swej erudycji, by wspierać tę inicjatywę wydawniczą poprzez ekspercki nadzór wynikający z zadań realizowanych przez członków Rady Naukowej oraz Zespołu Recenzenckiego. Na ręce reprezentantów tych gremiów pozwałam sobie skierować serdeczne podziękowania za cenny udział w rozwoju zielonogórskiego czasopisma. Serdecznie dziękuję także Paniom Profesor Monice Kaczor

¹ Por. K. Banaszewski, *Bibliografia zawartości „Studiów i Materiałów” (seria „Filologia Polska”) Wyższej Szkoły Pedagogicznej (nr 1-10: 1975-1999) oraz serii wydawniczej „Filologia Polska” (nr 1-5: 2003-2013)*, „Filologia Polska. Roczniki Naukowe Uniwersytetu Zielonogórskiego” 2015 (1), s. 265-280.

i Profesor Małgorzacie Mikołajczak za objęcie tego numeru „Filologii Polskiej” opieką merytoryczną.

Kontynuując podjęty wątek podziękowań, w osobnym miejscu pragnę wyrazić wdzięczność Rodzinie Pana Profesora Czesława Pawła Dutki za pomoc w zgromadzeniu materiałów archiwalnych, gdyż umożliwiają pełniejsze utrwalenie sylwetki Zmarłego w naszej pamięci. Dziękuję również za wspomnieniowe zapisy Pani Profesor Małgorzacie Mikołajczak oraz Panu Profesorowi Grzegorzowi Kubskiemu.

Redaktor naczelny

WPROWADZENIE DO ZESZYTU

Najnowszy numer „Filologii Polskiej” – siódmy już, który ukazuje się w nowej odsłonie, ma charakter szczególny. Dedykujemy go Pamięci Profesora Czesława Pawła Dutki, cenionego badacza i nauczyciela akademickiego, twórcę i wieloletniego kierownika Zakładu Teorii Literatury IFP. Profesor Dutka pracował w naszym Instytucie do czasu osiągnięcia wieku emerytalnego w roku 2006, kiedy to opuścił Zieloną Górę, ale nie było to rozstanie definitywne, ponieważ spotykaliśmy się, wymienialiśmy listy, rozmawialiśmy telefonicznie, przez cały czas pozostawał z nami w kontakcie. Odszedł 10 stycznia 2020 roku. Żegnając Go, mamy świadomość, że poprzez liczne dokonania, poprzez swoje prace naukowe, działalność naukowo-kulturalną, a także dzięki kontynuującym Jego dzieło wychowankom jest z nami obecny. Znakiem tej obecności jest również bieżący numer „Filologii Polskiej”. Zamieszczamy w nim obszerny materiał poświęcony Profesorowi: przedstawiamy Jego sylwetkę, przypominamy dokonania, publikujemy poświęcone Mu wspomnienia. Natomiast w części naukowej pisma prezentujemy artykuły dotyczące problematyki aksjologicznej. Mimo że zawarte w nich rozważania nie łączą się bezpośrednio z osobą Profesora, wpisują się w Jego poszukiwania badawcze. Kwestie estetyki i wartościowania od początku wyznaczały bowiem horyzont zainteresowań Profesora Dutki, znajdowały również wyraz w uprawianej przez Niego krytyce literackiej.

* * *

Trudno byłoby projektować badania językoznawcze i literaturoznawcze bez uwzględnienia problematyki aksjologicznej, stanowiącej ich stały komponent. Tym razem jednak to, co zazwyczaj pojawia się jako „wartość naddana” naukowej refleksji, stanowi główny przedmiot dociekań i to właśnie wokół problematyki związanej z aksjologią i estetyką skupiają się rozważania autorów siódmego numeru „Filologii Polskiej”.

Sytuując w centrum problematykę aksjologiczną, chcemy przypomnieć, iż język i literatura są nie tylko narzędziem wartościowania, ale też ważnym źródłem informacji o wartościach w obrębie szeroko pojętej kultury, mediów. Mamy zarazem świadomość, że odczuwany dziś kryzys wartości znajduje odzwierciedlenie w tekstach kultury, które utrwalają zmiany egzystencjalno-etyczne, zachodzące we współczesnym świecie. Wobec tych przemian, uobecnianych różnorodnie, na nowo aktualne okazują się pytania o to,

czy można ocalić utrwalony w kulturze system aksjologiczny?, co dla współczesnego człowieka bywa wartością?, jaką postawę przyjmuje on w sytuacji konfliktu wartości?

Inna ważna kwestia to ocena estetyczna przekazów językowych, literackich, medialnych, a w szczególności środków językowych, chwytów stylistycznych, figur i tropów retorycznych. Dlatego, obejmując badawczą refleksją estetykę tekstu językowego, zwracamy uwagę na takie między innymi zagadnienia, jak bogactwo zastosowanych środków językowych, wywołujących pozytywne odczucia poprzez obrazowość, bogactwo skojarzeń, dostosowanie środków językowych do typu przekazu, rodzaju kontaktu językowego.

Niniejszy numer rocznika rozszerza spojrzenie na funkcjonowanie wartości w tekstach językowych i literackich w ujęciu diachronicznym oraz synchronicznym. Prezentuje różnotematyczne odniesienia do problematyki aksjologicznej i estetycznej, wykorzystujące odmienne perspektywy, metody i narzędzia badawcze. Kwestie, na których skupia się uwaga autorów, wiążą się w szczególności z zagadnieniami dotyczącymi analizowania i definiowania wartości, a także opisywania oraz interpretowania językowych bądź literackich środków ich wyrażania.

Zbrane tu artykuły zostały pogrupowane w cztery kręgi tematyczne, odpowiadają im cztery części tomu. Autorzy szkiców zawartych w pierwszej z nich, *Nad Biblią*, prezentują studia problemów kluczowych dla kulturotwórczej roli Biblii. Całość otwiera artykuł Janusza Królikowskiego. Badacz opisuje znaczenie „reguły wiary” („reguły prawdy”) w poznawaniu subiektywnych treści wiary i weryfikowaniu ich w kontakcie z wiarą prawdziwą. Kolejny szkic, autorstwa Piotra Żelazki, przenosi czytelnika w świat rozbudowanej aksjologii Księgi Koheleta. Przeprowadzona analiza egzegetyczna rozszerza znaczenie wybranych metafor konstytuujących fragment tej Księgi (Koh 7, 1-4).

Część druga – *Wartości w języku* – zawiera szczegółowe rozważania poświęcone wartościom oraz leksyce wartościującej analizowanej na podstawie przekazów publicystycznych, materiału słownikowego i zbioru listów.

Violetta Jaros bada nazwy własne w listach Joachima Lelewela, wpisane w kontekst metaforyczny i metonimiczny oraz w strukturę porównania, by wydobyć z nich znaczenie asocjacyjne, będące nośnikiem wartościowania. Małgorzata Dawidziak-Kładoczna podejmuje zagadnienie tworzenia derywacji ekspresywnych utworzonych na podstawie nazw własnych. Temat nacjonalizmu jako (anty)wartości w słownikach i w publicystyce przyciągnął uwagę Laury Polkowskiej. Wartości moralne, takie jak dobro, wolność, tolerancja, solidarność wyeksponowane w publicystyce Teresy Torańskiej stały się przedmiotem jakościowych i ilościowych badań, przeprowadzonych przez Ewelinę Górkę. W interpretacji wartościowania zarówno postaw proekologicznych, jak i środowiska naturalnego Beata Grochala posłużyła się metodologią krytycznej analizy dyskursu. Na podstawie materiału z czasopisma „Victor Junior” ustaliła, jakie wartości budują świadomość ekologiczną młodego pokolenia. Temat znaczenia wartości witalnych wśród

innych wartości promowanych w przekazach reklamowych podczas trwania pandemii koronawirusa omówiła Katarzyna Burska. Z kolei interpretacji nacechowania stopnia w połączeniu z przymiotnikiem *piękny* w różnych uwarunkowaniach kontekstowych podjęła się Monika Szymańska. Podobną kwestią zajęła się Danuta Piekarcz – na materiale popularnych kolokacji polsko-włoskich przedstawiła podobieństwa oraz różnice w rozumieniu przymiotników, należących naprzemiennie do dwóch kategorii: dobry/zły; ładny/brzydki. Dowiodła, że ich odmienna semantyka w obu językach może skutkować zakłóceniami w procesie komunikacyjnym. Na podstawie analizy semantycznej nazw kamieni i odnoszących się do nich nazw Katarzyna Węgorowska wskazuje na walory estetyczne Winnego Grodu.

W polu zainteresowań autorów znalazły się również motywy uwypuklające wartości utworów literackich. Rozważania na ten temat gromadzi część trzecia – *Wartości w literaturze*. Tadeusz Linkner rekonstruuje barokową perspektywę myślenia o śmierci i sposoby przedstawiania pozytywnych oraz negatywnych aspektów jej wartościowania w wierszach współczesnego poety Stanisława Gostkowskiego. Jakub Rawski zaś ukazuje rolę wartościowania w kreacji tytułowego bohatera dramatu Juliusza Słowackiego *Zawisza Czarny*. Niezгода na świat gotowy, poszukiwanie językowych środków wyrażania tej postawy w twórczości Karola Irzykowskiego to myśl przewodnia artykułu Doroty Dąbrowskiej. Opis twórczości Juliusza Słowackiego od strony leksykalnej, a zwłaszcza w aspekcie nazw roślin, ich znaczeń i przesłania, z uwzględnieniem uwarunkowań historycznoliterackich epoki, stanowi istotę rozważań Małgorzaty Andrejczyk. Sławomira Lisewska pochyliła się nad małymi formami Władysława Broniewskiego – jedna tego rodzaju wypowiedź twórcy *Bagnetu na broń* przebyła osobliwą drogę i dotarła do odbiorców w różny sposób, co stanowi świadectwo odpowiedzi na oczekiwania czytelnicze, zakotwiczone w rozmaicie uwarunkowanych sytuacjach społecznych. Alicja Trembowski wykorzystuje techniki kalibracji, oparte na ocenie psychologicznych i fizjologicznych reakcji ludzkiego organizmu w procesie odbioru dzieła literackiego. Autorka stosuje metodę mapy świadomości, a kształtowany w ten sposób dukt analizy dopiero szuka miejsca w badaniach filologicznych.

W części czwartej, *Etyczno-egzystencjalny wymiar tekstów kultury*, autorzy zastanawiają się, czy przestrzeń aksjologiczna może wyznaczać granice między kulturą wysoką a kulturą popularną. Dariusz Piechota bada fenomen seriali telewizyjnych z lat dziewięćdziesiątych, utrwalających tęsknotę za epoką dzieciństwa. Piotr Prusinowski podjął się analizy filmów Jeana-Claude'a Brisseau, dostrzegając w nich metafizyczny wymiar kobiecości, pozwalający zachwycić się pięknem życia i uwolnić się od jego ciemnego oblicza. Natomiast Agnieszka Trześniewska-Nowak odtworzyła serię wizerunków pielęgniarek w wybranych thrillerach medycznych, z których każdy rządzi się swoją logiką.

Poruszane w publikowanych artykułach problemy dotyczą jedynie wybranych zjawisk estetyczno-aksjologicznych, zachodzących w języku, w przekazach literackich

i medialnych oraz w tekstach kultury. Redaktorki tomu żywią jednak nadzieję, że poświęcone im rozważania będą stanowiły istotny głos w dyskusji nad tą problematyką.

W kolejnej części numeru (*Opinie i recenzje*) Małgorzata Mikołajczak pochyla się nad książką Profesora Czesława P. Dutki *Mit i gest*, natomiast Marian Bugajski w garści interesujących refleksji dokonuje próby oceny znaczeń słów ważnych dla środowiska akademickiego w obliczu kolejnych reform rodzimej nauki. Joanna Gorzelana dzieli się wrażeniami lekturowymi na temat *Słownika gwary bukowińskiej*, haft krajeński zaś – omówiony w dwóch publikacjach Doroty Angutek – przyciągnął uwagę Katarzyny Węgorowskiej.

Redaktorki naukowe numeru

*

Dział regionalny otwiera obszerny szkic Izabeli Taraszcuk ukazującej współczesną recepcję literackiego dorobku Paula Petrasa w Zielonej Górze i w Niemczech. Z księdzem profesorem Andrzejem Dragułą na temat jego odbioru sztuki, zwłaszcza poezji, wywiad przeprowadziła Mirosława Szott. Z rozmowy tej dowiemy się, dlaczego teologowie powinni zgłębiać wiersze Tkaczyszyna-Dyckiego i czy dobrą pokutą byłoby czytanie poezji. Pomyśleliśmy, że warto byłoby następnym razem usłyszeć głos lubuskiego poety w sutannie. Dlatego do kolejnego numeru rocznika zaprosiliśmy księdza Jerzego Hajdugę (wspomniany został w wywiadzie przez Andrzeja Dragułę), znanego autora krótkich form lirycznych. Krótkiego omówienia nagrodzonej w Lubuskim Wawrzynie Literackim 2021 książki (w kategorii prozy) Krzysztofa Fedorowicza *Zaświaty. Opowieści o nieprzemijaniu* podjęła się Joanna Kapica-Curzytek. Mamy nadzieję, że ten tekst zachęci Państwa do zapoznania się z tą wyjątkową książką, w której natura i kultura łączą się mistycznie w postaci wina. Katarzyna Bartosiak i Kamil Banaszewski dokonali przeglądu najważniejszych prac naukowych i spisali bibliografię lubuskiej polonistyki za rok 2020. W części literackiej zaoferowaliśmy tajemnicze wiersze oraz prozę Doroty Grzesiak, absolwentki filologii polskiej na Uniwersytecie Zielonogórskim, której twórczość rozpoznawana jest na gruncie ogólnopolskim. Poetka mieszka w Krakowie. Izabela Taraszcuk, raz jeszcze, aczkolwiek w innej odsłonie, opowiada o „zielonej górze”, Grünbergu, mieście – wierszem i mową niewiązaną. Na koniec prezentujemy też krótką prozę Roksany Bach (wcześniej: Polon), nieśmiałej i wyjątkowo twórczej absolwentki filologii angielskiej Uniwersytetu Zielonogórskiego. Rozmowy telefoniczne, opisane w tekście oraz towarzyszące im napięcie, stanowią pretekst do przyjrzenia się relacji z babcią. Życzymy miłej lektury.

Szefowa działu „Regionalia lubuskie”, redakcja